

A Korunk és a román irodalom

A fél évszázados fennállását ünneplő Korunk azzal a reménnyel közli Köllő Károly tanulmányát, hogy vele összegező képet vázol olvasói számára arról a küzdelemlről, amelyet az RKP irányításával az alkotó marxizmus szellemében új folyama folytat a román—magyar testvériség elmélyítéséért, a kölcsönös megismerésért.

Ez az irodalom jelentős tradíciót folytat: a két világháború közötti román irodalomnak azokat a progresszív törekvéseit, amelyekről a régi Korunk méltán híres román számában Miron Radu Paraschivescu tájékoztatta a lap olvasóit.

Új folyamunk román irodalma hű képe annak a fejlődési szintnek is, amelyet a román irodalom a Román Kommunista Párt irányításával a szocializmus éveiben elért.

KORUNK

Eugen Jebeleanu a Korunk új folyamának megjelenésekor a nagy történelmi apokalipszist átélte régi munkatársakat s a szocialista művelődés szolgálatába a folyóirat köré velük együtt csoportosuló fiatalokat Gaál Gábornak azzal a megszívlelendő tanácsával serkentette munkára, amellyel ő az 1940-ben elnémitott folyóirat olvasóitól búcsúzott: „Mindig azt mondtuk: az életünket azokkal együtt kell megoldanunk, akikkel együtt élünk.“

Az intellektus annál időszerűbb volt, mivel a Korunk újramegjelenésének időszakában az ideológiai harc rendkívül kiéleződött, s a közelmúlt eseményei ismételtelen beigazolták, miszerint a tollforgatók nem húzódnak el Candide módjára szűkebb érdeklődési körük pázsmája mögé, tekintetüknek a szocialista kultúra egészét kell átfognia (1957. 1.). Ezt a célt tűzte maga elé egyébként a szerkesztőségi beköszöntő is, midőn vállalta, hogy a folyóirat Kolozsvárt, a népek hagyományos találkozóhelyén a humanizmus órhelye lesz, a legszorosabb együttműködésben a román művelődési étellel, amelynek sodra a hazai magyar irodalomnak is irányt szab.

Így történhetett meg, hogy a Korunk — jóllehet nem kifejezetten irodalmi profilú folyóirat — az elmúlt évek során ötvenkilenc román költőt és prózaírókat mutatott be negyven műfordító hivatott tolmácsolásában. A költők közül leggyakrabban Tudor Arghezi szólaltatták meg magyarul (tíz alkalommal), Mihai Beniucnak hat verse jelent meg, a XIX. századi klasszikusokat Vasile Alecsandri és Mihai Eminescu képviselik, a két világháború közötti nemzedék intellektuális költészetéből Ion Barbu versei adnak ízelítőt, de az olvasók mégis az új szocialista költőnemzedék működésével ismerkedhetnek meg legbehatóbban, akiknek fordításából Jancsik Pál, Jánosházy György, Kányádi Sándor és Szemlér Ferenc vállalták az oroszlanrészt, a prózaírók közül pedig Dumitru Radu Popescu és Vasile Rebreanu nevével találkozunk a leggyakrabban a Korunk hasábjain.

Az előbbinél sokkal jelentősebb kezdeményezés azonban, hogy a modern folyóiratszerkesztés elvei szerint összeállított ún. súlypontos számok mindegyikében a román irodalmi élet jelesebb képviselői is megszólalnak. A IX. pártkongresszus határozatai kapcsán, amely az ideológiai tevékenységnek irányt szabott, Mihai Beniuc fejti ki véleményét arra vonatkozóan, miszerint a két világháború közötti korszakban a munkásmozgalmakhoz közeledő irodalmi csoportosulások elmélyült

vizsgálatára nagy szükség van, mert ezekben az írói körökben a román írókon kívül ugyanazon eszmékért lelkesedő és harcoló romániai magyar és más nemzetiségű alkotókat is találni, s így ebben az összefogásban a kor nacionalista orientációival ellentétes irodalmi összefogás körvonalazódott (1966. 7.).

Az összehasonlító irodalomtörténeti számban Constantin Cubleşan szellemes esszében vázolja a példa, divat és hagyomány szerepét a román irodalomban. Mint minden fiatal irodalomnak, a Kelet és Nyugat találkozási pontján létrejött román irodalomnak is az a törvényszerűség szabja meg fejlődését, hogy a gazdagabb hagyományokkal rendelkező irodalmak fejlődési szakaszainak lényeges mozzanatai bizonyos módon megismétlődnek a fiatal irodalomban. Ez általános és egyetemes érvényű tapasztalatként teszi magáévá azokat, eljutva egészen addig a pontig, amikor már túlszárnyalja a példaképet.

A román irodalomban ez a folyamat alig egy évszázad leforgása alatt ment végbe, mert röviddel Ion Heliade Rădulescu írásra buzdító felhívása után, amelyet G. Călinescu találó hasonlattal a barlangrajzokban önmagára találó őseMBER ösztönös megnyilvánulásának nevez, a XIX. századi klasszikusok munkássága megteremtí az egyetemes humánium kifejezésének formáját. A külföldi irodalmak egyoldalú térhódítását a hatások és megtermékenyítő indítékok váltják fel, kivált a felszabadulás után, amikor a könyvkiadás céltudatos megszervezése segíti elő, hogy műveltségünk lépést tarthasson a világirodalmi irányzatokkal. E szüntelenül szélesülő kommunikációs rendszer alakulása a román szellemiség érettségének tanúbizonyossága, ugyanis csupán annyit és azt fogad be, ami a román lelkialkattal összhangban áll. Ezért hathatott a két világháború között és hat ma is a súlyos szubsztanciákat hordozó prousti regénytípus, s alig támad számottevő román követője a főként formai elemekkel kísérletező új francia regénynek. Éppen ez a jelenség vízvázalstó a múló divat és az irodalomba beleépülő példa között, hisz miként Vasile Rebreanu írásművészete is bizonyítja, Franz Kafkától legfeljebb ösztönzést kapott arra, hogy a román népmese abszurd hagyományait fejlessze tovább (1968. 3.).

Alexandru Dima akadémikus nyilatkozatában nemcsak a marxista román irodalomtörténeti kutatásokról ad átfogó képet, hanem a jelen és távlat szemszögéből a hazai magyar irodalomtörténészek munkájának egybehangolását is sürgeti, a Korunkot állítva példaképpül, amely sorozatos akcióival hozzájárul a román irodalom értékeinek és problémáinak megismeréséhez, valamint alaposabb ideológiai elemzéséhez (1971. 12.). S hogy a folyóirat kiküldött munkatársának mondottak nem merő bóknak értelmezendők, azt maga az irodalomtörténeti súlypontú szám gazdag tartalma igazolja: Csehi Gyula a kelet-európai irodalomösszehasonlítás lehetőségeiről írott jegyzetében Tudor Vianu úttörő munkásságát méltatja; Szigeti József a régi román és magyar irodalom vizsgálatában mutat reá közős támpontokra; Dávid Gyula Ion Chinezu romániai magyar irodalomtörténetének jelentőségét világítja meg új szemszögéből; szó esik a román kritikátörténeti kutatások eredményeiről, s végezetül a két legrangosabb román irodalomtörténeti periodikával, a *Revista de istorie și teorie literară*-val, valamint a dokumentumirodalomként is érdekes *Manuscriptum*-mal ismerkedhetik meg az olvasó.

A legszuggesztívebb képet azonban a realista irodalom hatalmáról szólva Nicolae Balotă rajzolta az élet-súlypontú számban. Mint elemzéséből kiténik, az utóbbi évek román prózatermesének legjava a tudat nyilvános vizsgájának látványát nyújtja. E vizsgálat kettős irányú: egyrészt a közösségi tudat alakulásának vizsgálata a szocialista társadalom adottságai közepette, az igazságtevésre való törekvés és a személyesen átélt valóság vallomásértékű újratereztésének hevében; másrészt az újszerű mondanivalónak megfelelő regényforma technikájának keresése, azaz egy olyan struktúra kialakítása, amely összhangban áll a szocialista társadalmi-erkölcsi tudat objektív alakulásával.

E kettős, etikai-esztétikai folyamatot főként a faluregények struktúrájának az átalakulásában követhetjük nyomon, ugyanis a szocialista fejlődés felgyorsult üteme rácaffolt George Călinescu 1935-ös jóslatára, miszerint a román falu patriarkális légköre még hosszú ideig csak a *Ion* típusú földfaló hősök teremtésére ihlethet. Az új román regényirodalom európai viszonylatban is jelentős vívmánya tehát, hogy a műfaj lehetőségébe vetett hittel fest képet az ahistorikus falu tudatába behatól történelemről (1972. 4.).

A következetesen végigvitt véleménycsere az irodalommal rokon művészeti területeken is érvényesül. A színház-súlypontú szám gerincét Adrian Marino a drámaiság rehabilitálásáról szóló elvi-esztétikai tanulmánya alkotja (1971. 1.), míg a film-súlypont talán legolvasmányosabb anyaga Mezei Józsefnek Titus Popovici-csal, az író-rendezővel folytatott beszélgetése a román filmművészet időszerű kérdéseiről. Olyan meggondolkoztató problémák vetődnek fel ennek során, mint a Színház- és Filmművészeti Főiskola mellett felállítandó forgatókönyvíró stúdió, a vidéken élő írók bevonása (Sütő András ragyogó forgatókönyve is igazolja az ebben rejlő lehetőségeket), a politikai filmek gyártásával együtt járó viták vállalása, a filmpublicisztika és már a film előkészítéséből is részt kérő bírálat közötti differenciálódás, s végezetül az elméleti folyóirat szükségessége, amelyben egy Titu Maiorescu- vagy Gaál Gábor-szerű egyéniség felmérhetetlen szolgálatokat tehetne a román filmművészetnek (1973. 5.).

A román irodalom népszerűsítésének másik fontos módozata a szerkesztőségi gyakorlatban a jelenkori irodalomra való kitekintés. Ovid S. Crohmălniceanu *Öt fiatal költő* címen azokat a pályakezdő tehetségeket mutatja be, akik számára a múlt egy rossz álom zavaros emléke; lírájuk a szocialista forradalom által felszabadított alkotó erő közvetlen kifejezője, s verőfényes lelkesedéstől és valószerűségtől viharzó tartalmával kézenfekvően bizonyítja azt az állandó fejlődést, amelyet a román költészet számára a párt irányító tevékenysége biztosít. A gazdag idézetekkel teletűzdelt tanulmány így valóságos keresztmetszetét adja Ilie Constantin, Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Gheorghe Tomozei és Leonida Neamțu versművészetének (1965. 10.)

Constantin Cubleșan az irodalmi örökség és irodalmi jelen viszonyát vizsgálva mint a román irodalom sajátos vonását domborítja ki, hogy a múltat tagadó futurista irányzatok alig találtak visszhangra, a harmonikus fejlődést legfeljebb az 1950-es években egyes írók életművével szembeni fenntartás hátráltatta átmenetileg. Az új hullám ennek ellenére már biztatóan kezd kialakulni: a román irodalom európai nagyságainak nyomdokaiba lépő újak, mint például a Lucian Blagát követő Ioan Alexandru, vagy Ștefan Bănuțescu, aki Panait Istrati és Mihail Sadoveanu tanítványának vallja magát, ígéretes jelenség. Arra van csupán szükség, hogy az elvszerű kritika vessen gátat a fenyegető versinflációnak, s igényes irodalomtörténeti munkával tárjuk fel a múlt értékeit (1967. 5.).

Az előbbivel sokban rokon gondolatokat vet fel Augustin Buzura *Irodalom, valóság, írói erkölcs* című esszéje a felszabadulás harmincadik évfordulójára kiadott ünnepi számban. Ha ennek az emberöltőnek román irodalmát maradéktalanul a magunkénak vallhatjuk — állapítja meg a szerző —, vagyis benne érezzük új életünknek minden örömét, nyugtalanságát, az annak köszönhető, hogy íróink megszívlelték Gorkij Iszak Babelnek adott tanácsát: mezítláb, véresre sebzett lábbal járták végig útjukat, hogy az új társadalom mikro- és makrostruktúrájának szövevényét maradéktalanul feltárják, a régiék helyébe nem teremtettek újabb előítéleteket, s bátran, köntörfalazás nélkül, művészi képességük legjavával mondták el véleményüket a korról (1974. 8.).

A kitekintés széles horizontjára jellemző, hogy a modern irányzatok olyan problémái is felvetődnek, mint a tudományos-fantasztikus irodalom román előzményei a preromantikától kezdve a második világháború kezdetéig, a haladás és

a különböző misztikus irányzatok közötti harc visszfényében, annak a jelentős szerepnek a kidomborításával, amelyet a kommunista párt vezetése vagy befolyása alatt megjelent folyóiratok e folyamatban betöltöttek (Ion Hobana: *A román tudományos-fantasztikus irodalom aranykora*. 1973. 2.).

Különleges színfoltja a Korunk román irodalmi vonatkozású anyagának a román írók magyar tárgyú cikkei. Ennek az orientációnak a fontosságát már az új folyam kezdetén hangsúlyozta Szemlér Ferenc, midőn azt szorgalmazta, hogy meg kellene teremteni a magyar irodalom román szakértőinek azt a törzsgárdáját, „amely éppen a román művelődés igényeinek megfelelően és a román irodalom szempontjai szerint válogatná ki a magyarból azt, amit fontosnak és érdekesnek talál“ (*Magyar irodalom a román köztudatban*. 1957. 2—3.). Az efféle feladat természetesen túlnőtt a folyóirat hatáskörén, viszont az említett törzsgárda kialakításának jó szolgálatot tett azzal, hogy román munkatársaitól ilyen tárgyú írásokat is igényelt. Mircea Zăciu Jancsó Elemérrel közösen írott, költői szépségű tanulmányában (*Az Egyesülés eszméje az irodalomban*) a XIX. századi magyar klasszikusok (Arany János, Jókai Mór) románság iránti rokonszenvét abból a szempontból értékeli, hogy felismerték a román nemzeti egység tudatának szellemi fejlődést serkentő szerepét (1966. 1.). Augustin Buzura, a *Tribuna* munkatársa modern magyar irodalmi vonatkozású olvasónaplójából közöl néhány megfontolkodtató részletet. Főként négy író munkássága ragadta meg: Bálint György, akinek esszéi Nagy István festészetének elemi hatását tették reá, következetessége és a szellemben vetett fanatikus hite a szókratészi vég szépségére emlékezteti; továbbá a valóságdokumentumok egyéni hangnemű bemutatásában Hochhuthtal és Peter Weisszal vetekedő Cseres Tibor; Németh László, a belső valóság ábrázolásának tökéletes mestere, aki az emberi lélek molekuláiba úgy lát bele, ahogyan Liviu Rebreanu csak néha (például a *Nevasta* című elbeszélésében) sikerült, s végül a történelem magaslátáról voltaire-i maró gúnnyal és fájdalmas iróniával szemlélődő Ráth-Végh István (1970. 6.).

Hasonló érdekes szempontokat vet fel Nicolae Balotă, Jebeleanu Petőfi-for-dításkötetéről írott recenziójában, a magyar olvasó számára is tanulságos pályaképhez foglalva össze az abszolútumra való törekvésében a mai fiatalokkal rokon, népe és a világszabadság iránti felelősségtudatában a XIX. század folyamán mesisiási hivatást vállalt költők élvonalába tartozó népművelő jellemzését (1973. 1.).

Bármennyire vázlatosan, de szólanunk kell a hetvennégy magyar kritikus, író, publicista román vonatkozású írásáról, az 1964-től rendszeresített *Téka* és *Tallózás* rovat rövid ismertetéseit nem is számítva. Zömben ugyan a román—magyar művelődési kapcsolatok tárgyköréből valók, azonban Kakassy Endre, Máté Gábor, Dávid Gyula — hogy csak néhány leggyakrabban szereplő nevet idézzünk — filológiai igényességgel tájékoztatnak a román irodalmi élet időszere kérdéseiről. Az eljövendő kutatók számára azonban ezeknél a tanulmányoknál is értékesebbnek fognak bizonyulni a hazai magyar íróknak román pályatársaikról írott vallomásai, mert vajon nem a testvéri együttműködés dokumentuma-e, példának okáért, hogy 1964-ben Lászlóffy Aladár miként vélekedett Eminescuról (1964. 5.), vagy pedig az a mélységes megrendülés, ahogy előbb Bálint Tibor, majd Méliusz József vesz búcsút Zaharia Stancutól (1974. 12., 1975. 1—2.).

A Korunk 1972. 2. számában Titus Popovici-nak egy sodró erejű önéletrajzi írása jelent meg *Az együttélés történelmi parancsa* címen, jobbra a második világháborús évekről. Szó esik benne arról is, hogy az elkövetett atrocitások emlékei köteleznek, mert „csak ha tüzes vassal égetjük ki ezt a fekélyt, a huszadik századnak ezt a rettentő szégyenfoltját“, csak akkor tette meg nemzedékünk kötelességének talán a legfontosabb részét. Túlzás nélkül állíthatjuk tehát, hogy a Korunk, hagyományaihoz méltón, tetemes részt vállalt irodalmi anyagával is a szocialista tudatalakítás munkájából.